

Göçmen Mahallelerinde Konut Dış Mekânında Uyarlama: “Küçük Halep,” Önder Mahallesi, Ankara Örneği*

*A Spatial Appropriation of the Exterior Space of Housing Units
of Immigrant Neighbourhoods: The Case of “Little Halep,” Önder
Neighbourhood, Ankara***

Dilşa GÜNAYDIN TEMEL

Araş. Gör., Atılım Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara, Türkiye
dilsa.gunaydin@atilim.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-6062-6756

Z. Ezgi KAHRAMAN

Doç. Dr., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Bölüm Başkanı, Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Ankara, Türkiye
ekahraman@cankaya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-4597-5878

DOI: 10.5505/jas.2019.74936

Öz

Yaşanan iç savaş nedeni ile Türkiye 2011 yılından bu yana Suriye’den göç almaktadır. Bir müddet sonra sığınmacıların bir kısmı farklı Avrupa ülkelerine dağılmış olsalar da büyük bir çoğunluğu, özellikle Hatay, şanlıurfa, Adana, Ankara ve İstanbul’a yerleşmişlerdir. Bu durum, sığınmacıların bütünlüşmesi ve kentlerin bu kitlesel göç hareketi için hazır hale getirilmesi konularını gündeme getirmektedir.

Çalışmada, Suriyeli sığınmacıların, sosyo-mekânsal bütünlüşme süreçlerinin parçası olarak yerleştikleri bölgelerde ve konut alanlarında yaptıkları uyarlamaların araştırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Ankara/Altındağ ilçesine bağlı Önder Mahallesi’nde yaşayan Suriyelilerin kültürel aktarımlarının ve gündelik ihtiyaçlarının mekânsal yansıması olarak mahalledeki konutlarının dış mekânında yaptıkları uyarlamalar incelenmiştir. Suriyelilerin kendi yaşantılarından yeni yaşam alanlarına ne tür aktarımlar yaptıklarını ve konut dış mekânındaki değişiklikleri belirleyebilmek için öncelikle Suriye’deki yaşantıları araştırılmıştır. Çalışmada, mahalledeki mekânsal değişimi saptamak için temel olarak yerinde yapılan gözlemlerden, Suriyelilerin kendi ülkelerindeki yaşam biçimlerini ve mekânsal yansımalarını anlayabilmek için de yazın ve görsel doküman tarama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak, mahalle muhtarı ile mülakatlar ve alanda yaşayan Suriyelilerle resmi olmayan görüşmeler yapılmıştır. Bilgi toplama sürecinde edinilen görseller üzerinden yapılan karşılaştırmalar ve bunların alan çalışması ve yazın taramasından elde edilen verilerden yola çıkılarak yorumlanması alan çalışmasının esasını oluşturmaktadır. Çalışmanın bulguları Önder Mahallesi’ne yerleşen ve giderek nüfusları artan Suriyeli sığınmacıların zaman geçtikçe bu bölgeyi kendi gündelik yaşamlarını ve yaşam

* Tasarımda Doktorada Doç. Dr. Z. Ezgi Kahraman Danışmanlığında devam etmekte olan “The Role of Adapting Local Housing Environment in the Socio-Spatial Integration Process of Syrian Refugees: A case study in Önder Neighbourhood, Ankara” Adlı Doktora tezine dayandırılarak hazırlanmıştır.

** This article is based on an ongoing doctoral thesis titled the Role of Adapting Local Housing Environment in The Socio-Spatial Integration Process of Syrian Refugees: A case study in Önder Neighbourhood, Ankara” under the supervision of Assoc. Prof. Z. Ezgi Kahraman, Çankaya University, Department of Interior Architecture , ‘Ph.d in design’ program.

tarzlarını devam ettirebilecek bir yer haline getirdiklerini, bu süreçte konut dış mekânında kendi imkân ve emekleriyle yaptıkları uyarlamaların etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın, kentlerin planlı bir şekilde göç sonucu oluşan konut ihtiyaçlarına uyum gösterebilmesi için gereken stratejilerin tespit edilmesi, konut alanlarında yapılacak düzenlemelerin göçmenlerin sosyo-mekânsal bütünleşmelerinin bir parçası olduğunun hatırlanması ve bu kabul ile göçmenlerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik politikaların geliştirilmesi konularına katkı sunabileceği beklenmektedir.

Anahtar sözcükler: Suriyeli sığınmacılar, Mekânsal uyarlama, Kendileme, Kültürel aktarım, Günlük yaşam deneyimleri, Önder Mahallesi, Ankara

Abstract

Due to the civil war, Turkey has allowed in refugees from Syria since 2011. While some of these refugees have subsequently moved on to other European countries; most of them have settled in Turkish cities such as Hatay, Şanlıurfa, Adana, Ankara, and Istanbul. Consequently, the issues of integration of the refugees and the preparation of the cities for mass migration movement has become a pertinent issue.

The aim of this article is to investigate the urban and interior appropriations made by Syrian refugees as part of the process of socio-spatial integration in their settlements. In accordance with this objective, the appropriations of Syrians' settlements in the neighborhood of Önder are examined in terms of how refugees have brought their culture and how it is reflected in their everyday life experiences within their environments. Therefore, the pre-war life of refugees in Syria is analyzed to be able to identify spatial similarities and differences between their lifestyles. In this study, observations on site; unofficial interviews with neighborhood representatives and refugees living in Önder; as well as literary and visual research is conducted to better understand Syrians' lifestyle and its spatial reflections in their countries. The pre-war and current living conditions of Syrians are compared, based on the visuals and literary research conducted in the data gathering process. This is later interpreted and used as the foundation of the case study. According to the findings of the study, Syrians in Önder, whose population is increasing, have transformed their environment to a place where they can maintain their everyday life and lifestyle. It can be seen that transformations in outdoor environments, created by their own initiative and labors, has proved effective in this process. Furthermore, it is expected that this study will determine the strategies for adapting housing needs caused by migration in the urban planning processes, as well as remind us that socio-spatial integration is part of the regulations of refugees' housing. A further aim is to contribute to the development of housing policies that meet the requirements for refugee accommodation.

Keywords: Syrian refugees, Önder neighbourhood, Socio-spatial adaptation, Appropriation, Cultural transfers, Everyday life experiences, Ankara

Giriş

Göç, insanlık tarihi boyunca var olan, yeryüzündeki insan ve bitki örtüsü üzerinde büyük etkiye sahip bir süreç ifade etmektedir. İnsanların kendi topraklarını bırakıp başka yerlere gitmeleri ve kendilerine yeni yerler bulma istekleri; yani göçlere neden olan güçler, tarih boyunca değişikliğe uğramış olsa da her dönem kendi içinde güncelliğini koruyan, tartışmalara açık bir konu olmaya devam etmektedir (Kaya ve Erdoğan, 2015). Tarihte ilk göçler ilkel ve serbest göçlerdir. Bu dönemlerde göç etme nedenleri genellikle ekonomik ya da buldukları bölgelerin ekolojik nedenlerine bağlıdır. Günümüzde insanlar, özellikle savaşlar yüzünden literatürde 'zorunlu yada zorlama ile yapılan göç' olarak tanımlanan göçler

yapmaya başlamış ve şehirlerini, evlerini plansızca terk etmeye zorlanmışlardır (Sağlam, 2017). Zorunlu göçlere maruz kalan insanlar öncelikli olarak canlarını kurtarma çabasında oldukları için, diğer göç tiplerinden farklı olarak yanlarında hiçbir şey olmaksızın ülke değiştirmektedirler. Hayatlarını yeniden kurmaya çalışan göçmenler barınacak güvenli bir bölge seçme, bu bölgenin halkı ile uyum sağlama, eski yaşantılarından kalan alışkanlıklarını devam ettirme gibi konuları içeren bir süreç girmektedirler (Abadan-Unat, 2002; GİGM, 2015; Adıgüzel, 2016, s. 165). Bununla birlikte, belirli bir süre geçtikten sonra, yerleştikleri bölgelerde kendi yaşantılarına uygun çeşitli alt ve üst yapılar oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu durumun, hem bölgeye uyum sağlamaya çalışan göçmenler için hem de onları barındıran ülkeler

için karşılıklı zorluklar içerdiği söylenebilir. Bu nedenle hem gidilen ülkeyi hem de göçmeni güvence altına alan bütünleşme politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (EU Commission and Brussels, 2018).

Farklı ülke örnekleri incelendiğinde, sığınmacıların göç ettikleri ülkedeki bütünleşme sürecinin üç temel boyut ile tanımlandığı görülmektedir (K. Pendakur ve R. Pendakur, 1998; Hiebert, 2000; Carter ve Polevychok, 2004; Carter ve Osborne, 2009). İlk olarak, sığınmacıların istihdam olanaklarının iyileştirilmesi ve gittikleri ülkede çalışma hayatına katılmaları, ekonomik boyutta bütünleşmelerinin kolaylaştırılmasına yardımcı olmaktadır. İkinci olarak sığınmacıların belirli konular hakkında beceri kazandıran (özellikle dil, el becerisi, meslek edinme kursları, vb.) örgütler ve kuruluşlara yönlendirilmesi ve katılmaları, sosyal ve ekonomik boyutta bütünleşmeye katkı sağlamaktadır (Bostan, 2018). Son olarak ise, barınma ihtiyaçlarının karşılanması, konuya ilişkin hizmet sağlanması ve bahsedilen hizmetleri sağlayan kuruluşların var olması mekânsal boyutta bütünleşmeyi desteklemektedir.

Bu çalışma, Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin bütünleşme süreçleri ve bu bütünleşmenin izlerinin konut dış mekânına yansımaları üzerine yoğunlaştığı için öncelikle yaşanan göç süreci, Suriyelilerin yasal statüleri ve hakları hakkında kısaca bilgi vermek ve Türkiye'deki bütünleşme stratejileri üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Bir ülkeden diğerine göç eden kişilerin durumlarını açıklayan farklı kavramlar bulunmaktadır. Göçmen kavramı, ekonomik, ekolojik veya sosyal durumu iyileştirmeye yönelik planları kapsayan, bir ülkeye ya da bölgeye programlı olarak göç eden insanları tanımlamak için kullanılabilir. Mülteci kavramı, vatandaşı olduğu ülkede 'ırk, din, siyasi düşünce vs. farklılıkları sebebi ile zulüm görmek gerekçesi ile ülkesinden kaçan ve kendi ülkesine dönemeyen' kişileri ifade etmektedir. Bu kişilerin bir ülkeye gitme talepleri olduğunda 'mülteci' statüsünden faydalanarak o ülkeye kabulleri gerçekleştirilebilir. Sığınmacı kavramı ise, mülteci kavramına benzer şekilde tanımlanabilmekle beraber, aradaki farkın ülkeler bazında resmi olarak tanımlanmış bir statüsünün bulunmaması olduğu söylenebilir (Vardar, 2015; UNHCR, 2016). Çalışmada kavram karmaşasını engellemek için Türkiye'ye göç eden Suriyelilere bundan sonra "Suriyeli sığınmacılar" denilecektir.

2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş ile birlikte, özellikle Suriye'nin ülkemize sınır olan bölgelerinden Türkiye'ye kitlesel göç hareketi başlamıştır. Coğrafi konumundan ötürü Türkiye, bazı Suriyeli sığınmacılar için fırsat bulunduğu başka ülkelere geçilebilecek 'transit göç bölgesi' olarak görülmüştür. Bununla birlikte, birçok sığınmacı da Türkiye'de kalmayı tercih etmiştir. Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de 'Geçici koruma' statüsünde tanımlanmıştır. Bu tanım edindikleri haklar bakımından bu statüdeki sığınmacıları 'mültecilerden ayırmaktadır. Avrupa Birliği Konseyi'nin (2014) belirlemiş olduğu kavramlara bakıldığında 'mülteci' statüsü; özellikle ırk, din veya siyasi ayrışma nedeni ile ülkesinde tehdit altında olduğunu düşünen ve kendini ülkesinde güvende hissedemediği için başka bir ülkeye giden ve ülkesine dönmek istemeyen, yani vatansız kişi anlamına gelmektedir. Diğer yandan, Türkiye'de 2014 tarihinde yeniden düzenlenen 6458 sayılı yabancılar kanununa göre; Avrupa harici ülkelere gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemekte olup, bu kişilerin başka bir ülkeye geçebilme ihtimalinden dolayı 'şartlı mülteci' statüsü altına alınması ve geçici olarak Türkiye'de kalmalarına izin verilmesi karara bağlanmıştır. 'Geçici koruma' ise; ülkesinden savaş, hayati tehlike, vb. nedenler ile kitlesel olarak ayrılmaya zorlanmış, acil ve geçici korumaya ihtiyaç duyan, şartlı mülteci statüsü'nün kitlesel harici kişiler için geçerli olan prosedürleri içermesi sebebi ile bu statüye başvuru yapamayan ve bu nedenlerle hükümetlerce statüleri resmi olarak tanımlanmamış olan kişilere verilen statüdür (Yabancılar ve Uluslararası Koruma 6458 Numaralı Kanun, 2013). Türkiye'de Suriyeliler, savaş bittikten sonra kendi ülkelerine dönecekleri öngörülmüş olduğundan (AFAD, 2014), "geçici koruma" altına alınmış sığınmacılar olarak tanımlanmıştır (YUKK, 2013; Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Buna göre, Suriye'den göçenlerin birçoğunu geçici koruma kapsamında olmakla birlikte, 2017 yılı itibarı ile Türkiye parlamentosu göçmen hakları alt komisyonunun açıkladığı veriler doğrultusunda %80'inin İstanbul'da yaşadığı bilinen yaklaşık 30.000 Suriyeli'ye vatandaşlık verilmiştir (Köser Akçapar ve Şimşek, 2018). Bugün sayıları 3,5 milyonu aşan Suriyeliler için, bütünleşme politikaları kapsamında, 2011 yılında 10 ayrı şehirde 26 adet kamp kurulmuştur. Bu kamplar başlangıçta yaklaşık 256 bin Suriyeli'ye ev sahipliği yapmış (GİGM, 2015), içerisinde Suriyeliler için barınma, sağlık, eğitim gibi hizmetler sunmuştur (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Fakat

zaman geçtikçe ve Suriye'deki gerilimin artmasının da etkisiyle, Suriyeli sığınmacıların birçoğu geçici yaşam ortamları sağlayan kamplardan çıkmış ve Türkiye'de bağlantıları bulunan illere kontrollü olmayan bir şekilde dağılmışlardır (Bostan, 2018). 2019 Ekim ayı verilerine göre, Türkiye'de 8 ilde 11 barınma merkezi bulunmakta olup kamplarda halen yaşamakta olan Suriyeli sayısı yaklaşık 108 bin civarındadır (GİGM, 2015). Şehirlere dağılan Suriyeliler, bu bölgelerde kendilerine bir iş ve yaşam ortamı kurmaya başlamışlardır (Erdem, 2017). Bu durum ise ekonomik ve sosyal problemleri beraberinde getirmiştir. Şehirlere kayıt altına alınmadan dağılmaları neticesinde ortaya çıkan kayıtsız çalışma durumlarını kontrol altına alabilmek için ise, AB geçici koruma yönergesi temelinde, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere 'geçici koruma kimlik belgesi' verilmesi kararlaştırılmış ve kayıtlı il sınırları içinde çalışma hakkına sahip olabilmeleri sağlanmıştır (Korkmaz, 2017).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar üzerine yapılmış çalışmalar incelendiğinde, temelde Avrupa Birliği Konseyi'nin bütünleşme stratejileri temel alınarak değerlendirme yapıldığı ve göçmenlerin ekonomik, sosyal ve kurumsal bütünleşme süreçleri üzerine yapılmış birçok çalışma yer aldığı görülmektedir (Kaya, 2016 Erdoğan, 2014; İçduygu, 2015; Kirişçi, 2014). Suriyeli sığınmacıların yerleşik halde buldukları mahallenin konut bölgelerinde yaptıkları mekânsal uyarlamalar üzerine ise az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Yazında göçmenlerin yaşadıkları alanlarda yapılan mekânsal analizler (Harunoğulları ve Cengiz, 2014), göçün toplumsal ve mekânsal etkileri (Tümtaş ve Ergun, 2016) ve göç ve aitliğin estetik-mekânsal alıntıları (Savaş, 2010) üzerine bazı çalışmalar bulunmaktadır. Her ne kadar bu çalışmalar göçmenlerin mekânsal uyumlanmaları üzerine bazı bulgular içeriyorsa da bu çalışmada sosyal ve mekânsal bütünleşmenin parçası olarak, mekânsal uyarlama kavramı ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Suriyeli sığınmacıların konut dış mekânında ve yakın çevresinde yaptıkları uyarlamaların incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için çalışma keşfetmeye dayalı bir vaka çalışması olarak, Ankara/Altındağ ilçesine bağlı Önder Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Önder Mahallesi'nde yerinde gözlemler yapılmıştır. Yapılan gözlemler ile Suriyelilerin Önder Mahallesi'ndeki gündelik yaşantıları, ihtiyaçları, yaşam tarzlarının yanı sıra kendi yaşantılarından mahalleye taşıdıkları mekânsal unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Suriyelilerin konut dış

mekânlarında yaptıkları değişiklikleri ve Suriye'deki konutlarında yaşantılarını tespit edebilmek için görsel doküman analizleri yapılmıştır.

Bu kapsamda makale üç temel bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde sosyo-mekânsal bütünleşme ve mekânsal uyarlama kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır. İkinci bölüm vaka çalışması sürecini ve bulgularını içermektedir. Bu bağlamda, mahalledeki konut yerleşim alanından çekilen fotoğraflar ile Suriyeli sığınmacıların savaş öncesi yaşam tarzlarını anlatan görseller karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmalar ile Suriyelilerin günlük yaşam deneyimleri, ihtiyaçları, gelenekleri ve bu ihtiyaçları doğrultusunda yaptıkları mekânsal uyarlamaların neler olduğu tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise Suriyelilerin konut dış mekânına, bir önceki yaşantılarından taşıdıkları, benzerlik gösteren ve farklılaşan unsurlar, sosyo-mekânsal bütünleşme süreçleri kapsamında yorumlanacaktır.

Sosyo-Mekânsal Bütünleşme Kavramı ve Mekânsal Uyarlama

Bütünleşme kavramı göç süreçleriyle yakından ilişkilidir. Kavram aynı zamanda, göç edilen ülkedeki sosyal bütünleşme süreçlerini hızlandırmak için uygulanan stratejilerle de ilgilidir ve temel olarak yaşamsal koşulların iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu sürecin en önemli niteliği çift taraflı bir değişime işaret etmesidir (Kaya, 2008; Bostan, 2018). Dolayısıyla hem göç eden topluluğun hem de göç edilen bölge topluluğunun çeşitli boyutlarda değişimi söz konusudur. Sosyal bütünleşme ise göçmenlerin, ev sahipliği yapan topluma sosyal açıdan katılma süreci olarak tanımlanmaktadır (Alba ve Nee, 1997). Sosyal bütünleşmenin, temel olarak ekonomik, politik, çevresel ve kültürel bileşenlerden oluştuğunu, sosyal hakları edinmenin önemini ve sosyal dışlanma ve kutuplaşmayı engellemek amacıyla geliştirilmiş bir strateji olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Bramley ve Power, 2009). Yeşil'in (2009) de belirttiği gibi, kültürel farklılıkların yarattığı çok kültürlü oluşumlarda kişilerin göç ettikleri toplumla bütünleşmeleri başarılı olamazsa, kişi yaşadığı toplumun dışında kalacağı için, kendisini ne eğitim alanında ne sosyal alanda ne de ekonomik alanda geliştirebilir, bu da bireyler arasında ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum mekânsal farklılaşmaya ve kutuplaşmaya sebep olan faktörlerin başında gelmektedir. Kutuplaşmaları engellenen en önemli adımlarından biri ise tüm toplum-

ların kendilerine ait kültürlerinin olması kabulünden yola çıkarak, kültürel farklılıkları ve bunların insanların yaşantısındaki yansımalarını benimsemektir.

Bütünleşme sürecinin en önemli aşamalarından biri kültürel bütünleşmedir. Kültürel bütünleşmenin iki önemli niteliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kültürel bütünleşmenin tüm toplumlar için geçerli olabileceği gibi, temel ihtiyaçlardan kaynaklanan alışkanlıklarla ilgili olmasıdır. İkincisi ise doğrudan aile yapısı ile ilgili olup, o ailenin geleneklerini, alışkanlıklarını ve kültürünü yansıttığıdır (Little, 2014, ss. 141-168).

Ayrıca, göçe maruz kalan kitleler ve ev sahibi toplum için değişkenlik gösterebilecek olan eğitim şekilleri ve günlük yaşam ritüelleri gibi nesiller arası aktarılabilen "kültürel faktörler", bütünleşmenin sosyal bileşenleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bu durumda, sosyal bütünleşmeyi anlamak için ilgili adımlardan biri kültürü ve kültürel aktarımları çözümleyebilmektir (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1348). Ancak farklılık gösterebilen bir kavram olan kültürü anlatırken Çelik'in (2009, s. 26) belirttiği gibi, "toplumları veya ailelerin yapısını incelerken çıkan farklı tutumlar toplumdan topluma değişmektedir." Bu sayede ortaya çıkan alt kültürler toplumsal yapının görünür bir parçasıdır (Godwyn ve Gittel, 2012). Göçmenler için gidilen kentin birtakım nedenlerle (örneğin göç edilen kentin gelinen kente göre daha metropol olması sebebi ile) göçmen üzerinde üstünlük tesiri bırakabileceği öngörüsünden yola çıkarak (Hutchinson ve Dorsett, 2012), kişinin yeni tecrübe edeceği şeyler karşısında yaşayacağı marjinalleşme duygusuyla başa çıkabilme beceri ve stratejilerinin sosyo-kültürel bütünleşmenin önemli bir parçası olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Council of Europe, 2010). "Kentsel üstünlük hissi" ile başa çıkabilmek amacıyla kültürel aktarım süreçlerinin incelenmesi, göçmenlerin sosyo-mekânsal bütünleşme süreçlerine ve bu süreçlerde nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair önemli ipuçları verecektir (Sonn, 2002). Temel olarak göçmenlerin göç ettikleri kente alışmaya çalıştıkları bu süreç, kendi alışkanlıklarını ve günlük yaşam deneyimlerini de yeni yaşam alanlarına taşıdıkları ve belirli, alışılmış, güvenli bir sosyal alan bulma ya da edinme isteğinin yer aldığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Kaya, 2016). Bu doğrultuda edinilen sosyal alan ise mekânsal bütünleşme ile elde edilmekten daha çok, o mekâna eklenen mekânsal öğeler ile kişinin yerleştiği yeri kendi ihtiyaçlarına ve alışkanlıklarına göre düzenleyerek, yaşadığı yer haline getirmesi ile sağlanır (İlkay, 2016). Bu

başlamda göçmenlerin, mesken tuttıkları mekânı, kendi ihtiyaçlarına göre uyarlamış yani mekânı dönüştürmüş oldukları söylenebilir.

Mekânı Uyarlama Süreci

Mekânı uyarlama; var olan mekâna uyum göstermekten daha çok, yerleşilen mekânı ihtiyaca göre dönüştürme ya da değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Solak, 2014). Bu süreç, yukarıda bahsedildiği gibi kişinin yerleştiği yeri, yaşadığı yere dönüştürme süreci olarak anlaşılabilir. Süreci daha iyi kavrayabilmek için mekânın üretimi kavramı üzerinde tartışmayı derinleştirmek, günlük yaşam deneyimleri ile olan bağlantısını kurmak, bu olgunun yeri mekâna dönüştürme sürecindeki etkisini anlamakta yardımcı olacaktır.

Lefebvre'ye göre (1991) mekân, içerisinde bulunan unsurlarla birlikte üzerindeki kodlayan ve o yeri algılama şeklini değiştiren, sosyal olayları içeren, kişi ya da kişilerin değişen ihtiyaçları dâhilinde farklılaşabilen bu sebeple de somut sınırları olmayan bir olgudur (Sözer, 2002). Ayrıca, mekân, gündelik yaşantının üzerinde gerçekleştiği yer ve karmaşık bir sosyal ürün olarak tanımlanır (Lefebvre, 1991). Bu sosyal yapı, o yerin coğrafi özellikleri haricinde kişiye hissettirdikleri ve atmosferi ile yani yerin mekân olarak anılabilmesi ile oluşmaktadır. Bu kavram, yazında, 'Genius Loci', yani 'yerin ruhu' olarak tanımlanmaktadır. Yaşanılan yer olgusuna vurgu yapan bu kavram yerin mekâna dönüşüm sürecini açıklığa kavuşturmaktadır (Akbalık, 2015). Bu bağlamda yer, içinde yaşanılanlar, o yerde oluşan anılar ve o yere yüklenen işlevler ile bir mekâna dönüşmektedir (Solak, 2014).

Mekânın fiziksel ve kavramsal sınırları vardır ve kullanıcısının ihtiyacına ya da mekânla olan ilişkisine göre sembolik ya da pratik olarak algılanabilirler. Ayrıca mekân, düşünülmüş mekân ve algılanan mekân olarak betimlenebilir. Düşünülmüş mekân, günlük yaşam deneyimleri neticesinde mekâna bilinçli olarak müdahale edilme halidir. Algılanan mekân ise, özellikle günlük yaşam deneyimleri ile birlikte mekânın kullanıcı tarafından nasıl farklılaştırıldığını ve algılandığını aktarır (Crang ve Thrift, 2000). Bu sebeple sosyal mekânlar, yaratılan çevre ve kullanıcılarıyla ya da zihinsel ya da sosyal aktivitelerle doğrudan ilişkilidir. Gündelik yaşantının üzerinde gerçekleştiği karmaşık bir sosyal yapı olarak ele alınabilecek olan kentler de mekânsal bir öğeye dönüşme sürecinde günlük yaşam rutinlerinden etkilenmekte-

dirlir (Lefebvre, 1991). Certeau'ya (1984) göre, günlük yaşamda insanların kentleri nasıl kullandıkları önemlidir. Çünkü insanların kararlarını ve uygulamalarını anlamak kentler için daha gerçekçi çözümler sunmaya yardımcı olur.

Coğrafi farklılıklar, insanlara yaşadıkları bölgeye, topografyaya, vb. etkenlere uyum gösterebilmeleri amacıyla farklı yaşam alışkanlıkları edindirmiş olabilir. Fakat bunun dışında, gündelik rutinler, din, dil, aile yapısı, vb. unsurların da bir araya gelmesi ile oluşan kültürel alışkanlıklar, kişinin mesken tuttuğu mekânı uyarlamasına ve bulunduğu yerle bütünleşmesine yön verir (Ünlü, 2017). Bir sebeple ülke değiştirme gerekliliğinde olan kişilerde mekânsal uyarlamanın, zaman geçtikçe, gittiği yerde gerçekleştirdiği bir rutin haline geldiği gözlenmektedir (Temel, 2018). Özellikle göçmen mahallelerine kent ölçeğinde bakıldığında, ev sahibi ülkede yerleşilen bölgenin/mahallenin hangi toplumsal izleri taşıdığı, hangi kültüre ait olduğu anlaşılabilir. Bu duruma Amerika'daki Çin mahalleleri, Almanya'daki Türk mahalleleri birer örnek olarak gösterilebilir.

Mekânı Uyarlama Sürecinde Kültürel Bellek Aktarımı

Bellek, hafıza ve zihin sözcükleri ile eş anlamlı olmasının yanı sıra, yaşanan veya öğrenilen konuları bilinçli olarak saklama gücü olarak özetlenebilir (TDK, 2019). Mekânın oluşumu sürecinde bellek aktarımlarının büyük bir etkisi vardır. Mekânların birbirinden farklılaşma sebeplerinin başında, farklı kültürlerden gelen insanların yaşamışlıklarını mekâna aktarım şekillerinin farklılaşması gelmektedir. Yaşamışlıklar ile öğrenilen gündelik rutinleri temsil ettiği söylenebilecek bu aktarım, hafızada tutulan olay, kişi, mekân, ses, vb. olguların geleceğe aktarılması durumudur (Perouse, 2008). İnsanların mekânda yaptıkları uyarlamalar ya da eklentiler, bellek aktarımını ve kültürel aktarımı, yaşadıkları mekâna nasıl yansıttıklarının takibinde yardımcı olmaktadır. Mekânsal eklentilerin insan, yer ve süreç olmak üzere üç bileşeni bulunmaktadır. İnsan ögesi doğrudan bireysel olaylar, anlamlar ve deneyimler ile ilişkili olup, din ve tarih birliklikleri olan kültürel grupları, yer ise sosyal semboller ve fiziksel yapıları içermektedir ki bunlar kendiliğinden var olan ya da sonradan insan tarafından üretilmiş olabilir. Süreç ise, yerin tekrar yapım sürecini de içerebilecek olan davranışsal ve duygusal değişimleri içeren etkisel ve bilişsel öğeleri içermektedir. Bu bilişsel öğeler arasında

bellek, anlam ve birikim olguları yer almaktadır (Scannel ve Gifford, 2010).

Mekânsal eklentiler davranışsal olarak şekil değiştirebilir (Kyle, Mowen ve Tarrant, 2004) ve bunun sebebi kişinin yaşadığı yer için beslediği olumlu ya da olumsuz duygular olabilir (Weidemann ve Anderson, 1985). Böylelikle mekânda değişiklikler yapma ihtiyacı duyulabilir. Kişi zaman içerisinde anılar biriktirir, alışkanlıklar edinir. Bu anılar görsel nesnelere olabildiği gibi, kişinin yaşadığı mekân içerisinde yaptığı eklentiler de olabilir. Bu eklentiler kültürel belleği mekân içerisinde görünür kılmakta yardımcı olur (Depeli, 2007). Yapılan eklentiler ile kültürel aktarımlar yoluyla insanlar yaşadıkları yere bir kimlik kazandırabilmekte ve böylece o mekânlara yönelik daha fazla aidiyet hissi oluşturabilmektedirler (Lewicka, 2008). Özetle mekânsal uyarlama, kişinin yaşadığı yeri gündelik alışkanlıkları ve kültürleri ile bağlantılı olarak fiziksel, sosyal ve duygusal ihtiyaçları dâhilinde yeniden inşası ya da uyarlaması olarak tanımlanabilir (Scannel ve Gifford, 2010). Üzerinde uyarlamalar yapılmış mekânlar; bir ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmış, insanların kendi yöntemleriyle, kısa zamanda, hızla geliştirilmiş mekânlardır. Bu haliyle mekânsal uyarlama insanların önceden var olan kimliklerine dair izler taşıyan, kültürel ve ekonomik yapıları hakkında ipucu veren, kişinin alışkanlıklarına uygun mekânlar olma özelliği gösterebilen ve tüm bu nitelikleri dolayısıyla bütünleşmeye katkıda bulunabilecek bir tutumdur. Bu tutumun bütünleşme için en iyi seçenek olması şartı yoktur.

Lefebvre (1991) tarafından "imkânlar çerçevesinde ihtiyaçları karşılamak için edinilmiş doğal mekânlar" olarak tanımlanan "uyarlanmış ya da kendileme yapılmış mekânlar", yukarıda bahsedilen kriterleri sağlarken, iç mekân düzeninden bağımsız ve daha hızlı çözümlenmeler sunabilmektedirler. Bu durum, ilk etapta bölgesel uyarlama olarak da adlandırılan, konut mekânlarına yakın olan bölgelerin kişi tarafından özgür hissedilecek şekilde kullanılması (Solak, 2017, s. 22), yani dış mekân uyarlamaları olarak gerçekleştirilmektedir. Şekil 1 ve Şekil 2'de değişik ihtiyaçlara istinaden, konuta yakın yerlerde uyarlanmış dış mekân örnekleri sunulmuştur.

Yöntem

Yukarıda aktarılan bilgiler ışığında, çalışmada zorunlu göç sonucu ülkelerini terk ederek Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli sığınmacıların konut yerleşim alanına ait konut dış mekânında yaptıkları uyarlamaların incelen-

mesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın temel araştırma sorusu konut yerleşim alanında gerçekleşen bu uyarlamaların kültürel bellek aktarımlarını içeren mekânsal uyarlamalar olup olmadığıdır.

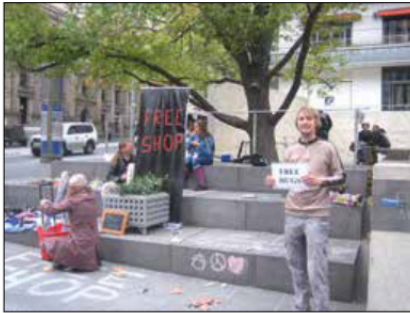
Bu hedefe ulaşabilmek için araştırma keşfetmeye dayalı bir vaka çalışması olarak, Kasım 2017- Mayıs 2018 tarihleri arasında Ankara'da Altındağ ilçesine bağlı Önder Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Keşfetmeye dayalı vaka çalışmaları, olaylar, durumlar, süreçler ve etkileri hakkında belirsizlikler olduğunda ya da açık ve tek bir çıktısı olmayan durumların incelenmesi amacıyla kullanılır (Aytaçlı, 2012). Çalışmada yukarıda belirtilen araştırma sorusu kapsamında henüz yazında bir çalışma olmadığı ve keşfedilmesi gereken bir durum söz konusu olduğu için bu yöntem benimsenmiştir.

Veri toplama tekniği olarak Önder Mahallesi'nde gerçekleştirilen yerinde gözlemlerden mahalle muhtarı ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Katılımcı gözlemci yöntemiyle yapılan mahalle ziyaretleri ve görüşmeler ile Suriyelilerin Önder Mahallesi'ndeki gündelik yaşantıları, ihtiyaçları, yaşam tarzları kadar kendi yaşantılarından mahalleye taşıdıkları mekânsal unsurlar da tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Suriyelilerin mahallede konut dış mekânında yaptıkları değişiklikleri belirleyebilmek için mahalleden edinilen görsel belgeler ile Suriye'deki savaş öncesi yaşantıya dair ipuçları sunan görsel veriler karşılaştırılmıştır. Suriyelilerin ülkelerindeki konut alanlarının özelliklerini ve yaşantılarını tespit edebilmek için erişimi sınırlandırılmış çeşitli web sitelerinde yer alan konut alanlarına ait ifade değeri yüksek olan görsel dokümanlar seçilmiş, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Gerçekleştirilen bu çalışmanın en temel sınırlayıcısı, araştırmacıların Arapça bilmemesi nedeniyle, konunun ana öznesi olan Suriyeli sığınmacılarla görüşmelerin yapılamamış olmasıdır. Çalışma kapsamında herhangi bir maddi destek alınmamış olup, mahallede bulunan STK'lar ve dernekler ile iş birliği içerisinde mahalle bir çok kez ziyaret edilmiş, derneklerin sağladığı tercümanlar sayesinde iletişim kurmak isteyen sınırlı sayıdaki Suriyeli sığınmacı ile resmi olmayan görüşmeler (sohbetler) yapılmıştır. Mahallede gerçekleştirilen, fotoğraf çekimleri, rahatsız oldukları gözlemlenen sığınmacılardan izin alınarak yapılmıştır. Takip eden bölümler çalışmanın bulgularını yansıtmaktadır.

Suriyeli Sığınmacıların Önder Mahallesi'nde Yer Alan Konutların Dış Mekânında Yaptıkları Uyarlamalar

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalacağı kenti belirlemesinde, tanıdıklarının referansları ve bu tanıdıklarının yaşadıkları bölgede onlarla birlikte yaşama isteği etkili olmaktadır. Bu durum sığınmacının gittiği yerde kendini (örneğin finansal anlamda) daha rahat ve güvende hissetmek istemesinin doğal sonucudur (İçduygu, 2015). Bununla birlikte, yer seçimi için alanın çalışma olanaklarına yakın olması, kent merkezine kolay ulaşılabilir olması, ekonomik açıdan bölgedeki yaşam koşullarının zorlayıcı olmaması gibi faktörlerin önemli olduğu bilinmektedir (Salama, Wiedmann ve İbrahim, 2018). Vaka çalışmasının gerçekleştiği Önder Mahallesi'nde yaşayan Suriyeliler için de benzer durumlar söz konusudur. Önder Mahallesi ekonomik sebepler ve sosyal ilişkiler sebebi ile Suriyelilerin Ankara ilinde yerleştikleri ve

Şekil 1. Kamusal alanda kurulmuş bir satış alanı.
Kaynak: The Free Shop, 2013.

Şekil 2. İki bina arasında ip çekilerek oluşturulmuş çamaşır kurutma alanları.
Kaynak: Tarlabaşındaki Kamulaştırmalara, 2014.

Şekil 3. Önder Mahallesi yakın çevre haritası, 2019.

Kaynak: Bölgenin Google Earth'den edinilen görünümü üzerinde yazar tarafından işaretlenmiştir.

Şekil 4. Önder Mahallesi'nden bir görünüş.

Kaynak: Ankara Önder Mahallesi, 2015.

diğer bölgelere oranla daha kalabalık oldukları bölgelerden biridir. Çalışma alanına komşu mahallelerden olan Ulubey ve Hüseyingazi Mahalleleri, Suriyeli sığınmacıların yoğunlaşmaya başladığı bölgeler olmakla birlikte, Önder Mahallesi'ne kıyasla çalışma alanlarına daha uzak ve yaşamın daha pahalı olduğu mahalleler olmaları nedeniyle Suriyeli nüfusun görece daha az olduğu bölgelerdir (mahalle muhtarıyla yapılan görüşme, Nisan 2018).

Mahalle, Ankara'nın mobilya sanayi bölgesi olarak adlandırılan Siteler'e komşu, şehir merkezine 9 km uzaklıktadır (Şekil 3). Mahalle muhtarı ile Nisan 2018'de yapılan görüşmeden alınan bilgiye göre Önder Mahallesi'nde Türklerin sayısı gittikçe azalmakta, Suriyeli nüfus artmaktadır. 2015 yılında Altındağ Belediyesi tarafından başlatılan kentsel dönüşüm süreci nedeniyle, mahalleli tüm konut alanının yıkılıp, dönüşeceği beklentisiyle, kentin farklı bölgelerine dağılmıştır. Önder Mahallesi'nde evler genellikle 40-45 sene önce inşaa edilmiş, bakımsız, bir-iki katlı müstakil bahçeli evler ya da gecekondudan dönüşmüş 4-5 katlı apartmanlardır (Şekil 4).

Mahalledeki konut bölgesinde çoğunlukla Suriyeli kadınlar ve çocuklar göze çarpmaktadır. Mahalle muhtarıyla yapılan görüşmede Türklerin boşalttığı bakımsız konutlara Suriyeliler'in yerleştiği öğrenilmiştir. Mahallede kentin farklı bölgelerine göre daha ucuz konut kiralama imkânları bulunmaktadır. Önder Mahallesi'nde yaşayan Suriyeliler, genellikle Siteler bölgesinde bulunan üretimhanelerde günlük ücretler ile çalışmaktadırlar. Mahallenin bu bölgeye yakın olması Suriyeliler tarafından tercih edilmesinin önemli sebeplerinden biridir. Alanda Türkler tarafından kasap ve kuaför olarak işletilen sadece 2

dükkan olduğu gözlenmiştir. Ticari aks üzerinde yer alan diğer 15 dükkan (bakkal, manav, terzi, fırın, restoran, kuaför ve benzeri) Suriyeliler tarafından işletilmektedir. Suriyeliler'in işlettiği tüm işletmeler, Türkçe yerine Arapça levhalar kullanarak caddede görsel varlığını ortaya koymuştur. Yukarıda sıralanan tüm sebepler mahallenin bir Suriyeli mekânı olarak algılanmasına ve Suriyeliler'in genelinin Halepli olması nedeniyle mahallenin "Küçük Halep" olarak anılmasına vesile olmuştur (Utku Eroğlu, Unutulmaz ve Sirkeci ve 2017).

Özetle, iş imkânlarına olan yakınlığı, yardımlaşma derneklerinin varlığı, diğer bölgelere nazaran daha ucuz oluşu, bölgede Suriyeli dükkanların oluşu ve genellikle aileden kişilerin, akrabaların ya da diğer tanıdıkların önceden göç ettiği bir mahalle oluşu sebebiyle Önder Mahallesi'nin, Suriyeli sığınmacılar için yeni bir hayat kurabilecekleri nitelikleri barındırdığını göstermektedir. Zaman geçtikçe Suriyeliler, yaşam şartlarının bir ölçüde belirgin hale gelmesiyle birlikte mahalleyi kendi ihtiyaçlarına ve kültürlerine göre uyarlamaya başlamışlardır. Bu uyarlamalar hem kamusal mekânda hem de özel mekânda rahatlıkla okunur hale gelmiştir. Kültürel belleğin mekânsal olarak yansımaları ve gündelik ihtiyaçların mekânsal olarak karşılanmasına yönelik Suriyeli sığınmacıların Suriye'deki ve Önder Mahallesi'ndeki yaşantılarında benzerlik teşkil eden ve konut dış mekânını şekillendiren mekânsal tavırlar aşağıda özetlenmiştir.

Dil, kültürel aktarımlarda en etkili unsurlardan biridir; anlaşılma, mesaj vermeyi ve iz bırakmayı mümkün kılar (Extra ve Spotti, 2009). Önder Mahallesi'ne adım atar atmaz Arapça işaretlemelerin yoğun bir biçimde

kullanılmış olduğu göze çarpmaktadır. Levhalar, totemler, graffitiler ve diğer işaretlemelerde kendi dillerini kullandıkları, bu işaretlemelerin konut alanının içine dek nüfuz etmiş olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Suriyelilerin bu mahalleyi benimsedikleri ve kendi gündelik yaşantılarına cevap verecek şekilde uyarlamalar yaptıkları görülmektedir (Şekil 5A ve 5B).

Mahalleyi kendilerine ait hissettiklerinin önemli bulgularından biri Şekil 6'da görüleceği gibi sokaklara yer yer kendi elleriyle yaptıkları "Halep" işaretini yerleş-

Şekil 5A ve 5B. Önder Mahallesi'nden sokak görüntüleri.
Kaynak: Altındağ'da bir Suriye mahallesi, 2017.

Şekil 6. Önder Mahallesi'nden elle yapılmış bir işaretleme.
Kaynak: Ankara'da Suriyeli Mahallesi, 2017.

tirmiş olmalarıdır. Bu işaretlemenin hem Arapça hem de Türkçe olması kendilerini oraya ait hissetmelerinin dışında, orada Suriye'den göç etmiş olan Suriyeli sığınmacılar olarak hem fiziksel hem de sosyo-kültürel benlikleriyle yoğun olarak var olduklarını, yerel halka ya da diğer Türklere hissettirmek istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Şekil 7A ve 7B'de yer alan evlerin duvarlarına yazılan Arapça yazılar, bu bölgenin Suriyelilere ait bir bölge olarak işaretlenmesine ve alanda yaşayanların kim olduğunun bilinmesine dair isteğin görsel ve yazılı olarak görünür hale getirilmesi şeklinde yorumlanabilirler.

Önder Mahallesi'nde yıkılacak beklentisiyle bakımsız bırakılmış konutlar Suriyeliler'in maddi kaynaklarındaki yetersizlikle birleşince, mevcut konutların Suriyeliler'in ihtiyaçlarına cevap verir hale getirebilmesi için hızlı,

Şekil 7A ve 7B. Önder Mahallesi ev girişlerine elle yapılmış işaretlemeler.

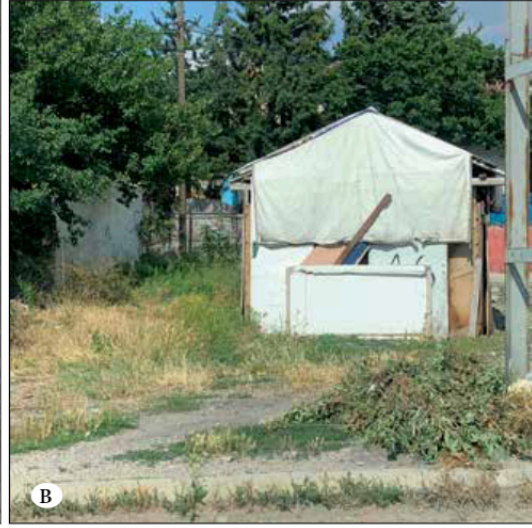
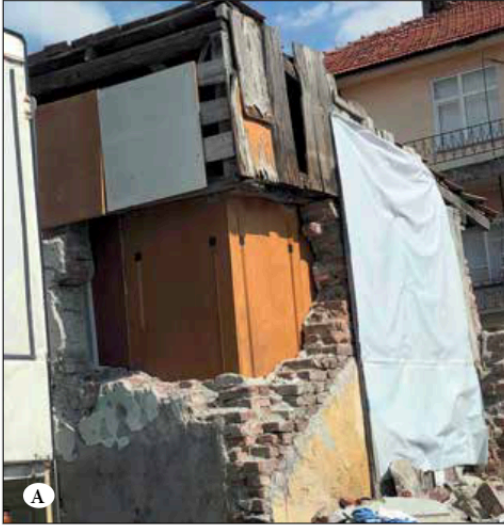
Fotoğraf: Dilşa Günaydın Temel, Haziran 2019.

ekonomik ve pratik çözümler bulunulmaya çalışılmıştır. Suriyeliler yaşadıkları konutların tadilat isteyen ya da ihtiyaca cevap vermesi beklenen kısımlarında kendi emekleriyle ve çoğunlukla bedelsiz elde edebildikleri malzemelerle uyarlamalar ya da eklemeler gerçekleştirmişlerdir. Alanda Şekil 8A ve 8B'de örneği sunulan konutlarda yapılan kapamalara çokça rastlanmaktadır. Konut iç mekânında da benzer uyarlamaların yapıldığı düşünülmekle birlikte, konutların içine girmek mümkün olmadığından belgeleme yapılamamıştır.

Önder Mahallesi'nde ikamet eden Suriyeliler ile yapılan resmi olmayan görüşmelerde, genelde akrabaları ile görüştüğü, aile dışından pek fazla insanla sosyalleşmeyi tercih etmedikleri ve görüşmelerini genelde evlerde yaptıkları öğrenilmiştir. Akrabalar dışında biriyle görüşülmesi gerektiğinde ise kadınların genellikle yatak odalarından bir tanesinde ya da imkân varsa ikinci bir oturma odasında vakit geçirdiği, erkeklerin ise sıcak havalarda avlu, balkon; soğuk havalarda ise ana salonda görüştüğünü iletilmişlerdir. Ayrıca, Suriye'deki iklim şartları göz önünde bulundurulduğunda ve savaş öncesi konut alanlarından çekilmiş görseller incelendiğinde, sosyal yaşantılarına dair birtakım ipuçları edinilmiştir. Buna göre, Suriye'de genellikle iklim kurak ve dışarıda vakit geçirilmesine elverişli olmadığı için, konut içinde sosyalleşildiği, avlu (Şekil 9) ya da balkon gibi konutun dış mekâna bağlanan çeşitli alanlarının aktif olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Yapılan görüşmeler bu sonucu destekler niteliktedir. Suriyeliler için bir çeşit mahremiyet sağlama aracı olarak da kullanılan bu mekânlar, iklimsel yakınlık sebebi ile özellikle ülkenin Güney ve Doğu bölgelerinde bulunan konut kullanımıyla da benzerlik göstermektedir. Kullanılan mobilyaların iç mekândaki organizasyonu bu alanların bir 'meclis' ortamı gibi planlandığını, bu alanlarda bir araya gelinip, sosyalleşildiğini göstermektedir.

Önder Mahallesi'nde bulunan konut alanlarında yapılan inceleme, koşullar ve imkânlar değişse de yaşam tarzına ilişkin mekânsal kullanım geleneklerinin devam ettirildiği sonucuna götürmektedir. Şekil 10A ve 10B'de görüleceği gibi konutun bahçesi ya da balkonunda yer alan kanepeler, koltuk ya da divan kullanımları, Suriye'deki konut içi sosyalleşme ortamlarıyla benzerlik göstermektedir. Mahallede yapılan gözlemlerde bu alanların, günün farklı saatlerinde ve yaz-kış demeden ailenin farklı bireyleri tarafından yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 8A ve 8B. Önder Mahallesi'nde gözlemlenen uyarlama örnekleri.
Fotoğraf: Dilşâ Günaydın Temel, Mayıs 2018.

Suriye kırsalında bedevi yaşantısı halen devam etmektedir. Bu yaşantının parçası olarak hafif ve taşınması kolay malzemelerle gidilen yerlerde çadırlar kurulmaktadır. Kurulan geçici mekânın en önemli iç mekân unsuru ısı yalıtımını sağlayan, zemini daha kullanışlı hale getiren, ev ortamı yaratarak rahatlık oluşturan ve ortamı kişiselleştiren halı ve kilimlerdir (Traditional Syrian Architecture, 2004). Bu elemanlar zemine yayılıp, minder, yastık, sehpa, tabure gibi elemanlarla tamamlandığında

üzerinde hayatın gerçekleştiği, beslenmeden uyumaya ve sosyalleşme kadar tüm işlevleri üstlenen yaşam ortamlarının ve iç mekânın tasarlanmasında önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Şekil 11A ve 11B).

Mahalle muhtarı ile yapılan görüşmeler ve Suriyelilerle alanda yapılan sohbetlerden, Önder Mahallesi'nde yaşayan Suriyelilerin önemli kısmının kırsal nitelik taşıdığı ve Suriye'de de alt veya alt-orta gelir grubunun içinde buldukları bilgisine ulaşılmıştır. Mahallede yaşamalarını devam ettiren Suriyeli sığınmacılar, çalışma kapsamında nitelikleri tanımlanan bedevi yaşam tarzına gönderme yapan mekânsal unsurlarını yeni yaşantılarına da taşımışlardır.

Şekil 9. Halep'te bir evin avlusu.
Kaynak: Alabidin, 2010.

Konut önünde kilim ve halı kullanımı Suriye'de olduğu gibi Önder Mahallesi'nde de çok yaygındır (Şekil 12A ve 12B). Bu kullanım, her iki örnekte de çocukların evin önünde rahatlıkla oyun oynamasına, ailece ve komşularla toplanmaya ve hatta evi güzelleştirmeye kadar çok çeşitli işlevlere imkân vermektedir. İmkânlar ne olursa olsun halı ve kilim ögesinin kültürün bir mekânsal yansıması olarak Önder Mahallesi konutlarının önünü bezemesi ilginçtir. Bu bezeme için kullanılan halı ya da kilimler satın alınan ürünler değildir. Daha çok Suriyeliler'e yerel halk ya da yardım kuruluşlarınınca bedelsiz verilen, bağış-

lanmış ya da çeşitli yollarla Suriyeliler tarafından edinilmiş, daha önce kullanılmış ürünlerdir.

Önder Mahallesi'nde yapılan gözlemlerde dikkati çeken diğer bir unsur, mahalle genelinde hem müstakil evlerde hem apartmanlarda konutun dış mekân bağlantısının olduğu balkon, bahçe gibi bölgelerinin kumaş, ahşap ya da daha önce kullanılmış herhangi bir malzeme ile kapatılmış olduğudur. Bu durum aslında bu mekânların, makalenin önceki bölümlerinde açıklanan 'düşünölmüş' ve 'algılanan' mekânlar olarak kullanıldığının bir işaretidir. Çünkü bu mekânlar, Suriyeli kullanıcıların yaşam biçimlerinin ve alışkanlıklarının Önder'deki yeni yaşam alanlarına aktarılması neticesinde bilinçli bir müdahale olarak gündelik yaşam gereklilikleri ve ihtiyaçları dâhilinde uyarlanan mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uyarlama ile konuta bağlı dış mekânda dışarıdan içi

görülemeyecek ama kullanıcısına da dış mekânda olduğunu yine de hissettirebilecek bir ortam oluşturulmuştur. Mahalle muhtarı ile yapılan görüşmelerde (Nisan, 2018) bu mekânların daha çok ailenin kadınları tarafından kullanıldığı, komşularla buluşma mekânı olduğu, ayrıca, yazın güneşten korunmaya da yaradığı öğrenilmiştir. Dolayısıyla görselliğine önem verilmeden, konutun iç mekânıyla olan bağlantısı sayesinde içeriden rahat kullanılabilmesi için kapatılmış bu mekânların mahremiyet sağlamak kadar sosyalleşmek için de imkânlar oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şekil 13A ve 13B).

Önder Mahallesi'ndeki bu tespit Suriye'deki günümüz konutlarındaki ve geleneksel konut alanlarındaki kullanımlara benzerdir. Savaş öncesi ve yakın zaman içinde çekilen fotoğraflardan Suriye'deki apartman balkonlarının da kumaş örtülerle, perde çekmiş gibi kapatılmış

Şekil 10A ve 10B. Önder Mahallesi'nden ve bir başka bölgeden konut dışı mekân kullanımına dair örnekler.

Kaynaklar: 10A. Fotoğraf: Dilşâ Günaydın Temel, Mayıs 2018; 10B. Suriyeliler, Harabe evleri, 2013.

Şekil 11A ve 11B. Suriye çöllerinden Bedevi çadırı örnekleri.

Kaynaklar: 11A. Is nomadism a transient, 2010; 11B. Syria, t.y.

olduğunu göstermektedir (Şekil 14A ve 14B). Konutların bulunduğu cephelerden bunun sadece güneşten korunmak amaçlı yapılmadığı anlaşılmaktadır. Geleneksel konutlarda ise konut kümelerinin bir duvar ile birbirine bağlanması içeride oluşan avluya mahremiyet kazandırmakta, içinde kadınların rahatlıkla gündelik ihtiyaçlarını ve işlerini yapabilmelerine fırsat vermektedir (Şekil 15A ve 15B). Dolayısıyla Suriye toplumunda kültürel ve dini bir unsur olan kadınların mahremiyeti, gizliliği ve bunun mekânsal yansıması Önder Mahallesi'nde de kendini benzer şekilde göstermektedir. Ayrıca, kurak bir iklime sahip Suriye'deki sıcaktan korunma pratiğinin de Önder Mahallesi'ne yansıtıldığı söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada, Suriye'den savaş nedeniyle göç eden sığınmacıların Ankara Altındağ ilçesinde kendilerine mesken tuttıkları Önder Mahallesi'nde gerçekleştirdikleri konut dış mekânındaki uyarlamalar incelenmiştir. Bu amaçla yerinde gözlemler, görsel belge analizleri, mahalle muhtarı ile mülakatlar ve mahallede yaşayan Suriyelilerle resmi olmayan sohbetler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede Suriyelilerin Suriye'deki savaş öncesi yaşantılarına, gündelik pratiklerine ve konut alanlarına dair bilgiler Önder Mahallesi'nde Suriyelilerin aynı kapsamdaki bilgileri ile karşılaştırılmıştır.

Şekil 12A ve 12B. Suriye ve Önder Mahallesi'nden konut dışı mekân kullanım örnekleri.

Kaynak: 12A. Syria desert Badiyat, Mart, 2011; 12B. Fotoğraf: Dilşa Günaydın Temel, Mayıs 2018.

Şekil 13A ve 13B. Önder Mahallesi'nde konut dışı mekân kullanım çözümleri.

Fotoğraf: Dilşa Günaydın Temel, Mayıs 2018.

Çalışmanın bulguları Önder Mahallesi'nde yaşayan Suriyelilerin kültürel aktarımlarının, alışkanlıklarının ve gündelik ihtiyaçlarının mekâna yansıdığını göstermektedir. Mahallede gerek konut alanına ve çevresine gerek ticaretin gerçekleştiği sokaklara yansıyan 'kültürel ve mekânsal bellek aktarımları' Suriyeli sığınmacıların, mahalleyi, yaptıkları uyarlamalarla kendileştirdiklerini ve yeri yeniden üretilmiş somut bir mekâna dönüştürdüklerini göstermektedir (Scannel ve Gifford, 2010). Dolayısıyla mahalle, Suriyelilerin gündelik yaşamlarını ve yaşam tarzlarını devam ettirebilecek bir yer haline almıştır.

Çalışmada tartışılan kapsam doğrultusunda, Önder Mahallesi'nin Suriyeli sığınmacılarca uyarlandığının ve kendileştirildiğinin en önemli ispatı bir işaretleme ve

var olma aracı olarak görülen "dil" unsurunun (Extra ve Spotti, 2009), bölgede çok yaygın şekilde kullanılmış olmasıdır. Çalışmanın diğer bir önemli bulgusu, Suriye'deki ve Türkiye'deki yaşantının benzerlik gösterdiği, dolayısıyla Önder'de yaşam tarzının devam ettirilmeye çalışıldığıdır. Suriyeli sığınmacılar zaman geçtikçe kendi geleneksel yaşantılarını ve yaşam tarzlarını sahip oldukları kültürel bilinç eşliğinde mahalledeki kamusal ve özel mekâna aktarmış ve mekânı kendi ihtiyaçlarına göre uyarlamışlardır. Solak (2017) bu bulguyu çalışmasında "kendileme ve egemenlik alanı" bağlamı ile desteklemektedir. Alanda gerçekleşen çalışma Suriyelilerin bu uyarlamaları, kendi yöntemlerini kullanarak, hızlı, pratik ve genellikle masraf gerektirmeyen teknik ve malzemeler ile geliştirdiklerini ortaya koymuştur.

Şekil 14A ve 14B. Suriye güncel konut alanlarından konuta bağlı dış mekân kullanım örnekleri.
Kaynaklar: 14A. Suggestions for Designing, 2014; 14B. Syria fighting deeply, 2012.

Şekil 15A ve 15B. Suriye geleneksel konut alanlarından konuta bağlı dış mekân kullanım örnekleri.
Kaynak: 15A. Beehive desert houses, 2019; 15B. Traditional beehive mud brick desert houses, 2019.

Mahalledeki uyarlamalar Suriyeliler'in savaş öncesindeki yaşam alanları ile karşılaştırıldığında, konuta bağlı dış mekân kullanımları, bu mekânlarda mobilya, halı-kilim ve içeriği göstermeyecek şekilde kapatıcı elemanlar kullanımı ve sosyalleşmeye ve mahremiyete imkân verecek mekânlar yaratma eğilimi, ortak unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar Suriyeliler'in Önder Mahallesi'ndeki konut mekânına yansıyan kültürel bellek aktarımı olarak değerlendirilmektedir. Konutlarda yapılan uyarlamalar ve eklentilerle gereksinimler doğrultusunda ve imkânlar dâhilinde hızla, kendiliğinden yaratılan doğal mekânlara (Lefebvre, 1991) ulaşılmıştır. Yer in mekâna dönüşme sürecinde, sosyal ve kültürel davranışların devamlılığının sağlanması deneyiminin, Önder Mahallesi'nde yaşayan Suriyeliler'in mekâna dair aidiyetlerini artırdığı görülmüştür. Bu bulgu Carter ve Osbourne'a (2009) ait çalışmanın bulgularıyla uyumludur.

Savaş sebebi ile gerçekleştirilen zorunlu göçler, tüm dünyada son dönemde en çok tartışılan konularından biri olmasına rağmen, bir yandan göçmenlerin sosyo-mekânsal bütünleşmeleri üzerinde yol kat edilmesi gerekliliği, diğer yandan göçmenlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve barınma ihtiyaçlarının insani ölçülerde karşılanması, çözüm bekleyen problemler olarak gündemimizdedir. Önder Mahallesi'nde gerçekleştirilen çalışma, Suriyeliler'in yaşam tarzlarını ve kültürel birtakım niteliklerini mahalledeki kamusal ve özel alanda kendilerince yaptıkları uyarlamalar ile aktardıklarını, böylece mekânın onların gündelik yaşantısına hizmet eder hâle geldiğini ve mekânın yeniden üretildiğini göstermektedir. Diğer yandan, kontrolsüzce yapılan bu düzenlemelerin kent estetiğine ve onlardan önce var olan dokuya olumsuz etkide bulunduğu belirlenmiştir. Bu durum, göçmenlerin barınma ihtiyaçlarının gözetilmesi, bütünleşme süreçlerini kolaylaştıracak çözüm alternatiflerinin geliştirilmesi ve toplumlar arasında uyumun ve bütünlüğün sağlanabilmesi için politikalar geliştirilmesinin bilinçli olarak ve zaman kaybetmeden yapılması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çalışmadan yola çıkarak daha sonra yapılacak çalışmalarda Suriyeliler ile yüz yüze görüşmeler yapılması ve konutun görünen dış mekânı kadar iç mekânına ilişkin de bilgiler toplanması bu politikaların ayrıntılandırılması sürecine önemli katkılar sağlayabilecektir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel.
- AFAD. (2014). *Suriyeli misafirlerimiz*. <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3493/xfiles/Suriyeli-misafirlerimiz.pdf> adresinden erişildi.
- Akbalık, E. (2015). Çok boyutlu bir temsil aracı olarak mekân/yer. *Altüst Dergisi*, 12. <http://www.altust.org/2015/04/cok-boyutlu-bir-temsil-araci-olarak-mekanyer-esrakbalik/> adresinden erişildi.
- Alabidin, M.Z. (2010). *The Courtyard houses of Syria*. <https://muslimheritage.com/the-courtyard-houses-of-syria/> adresinden erişildi.
- Alba, R. ve Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31(4), 826-874. DOI: 10.2307/2547416.
- Altındağ'da bir Suriye mahallesi. (29 Ocak 2017). *Milliyet* Temmuz 2019'da <http://www.milliyet.com.tr/pazar/altindağ-da-bir-suriye-mahallesi-2386604> adresinden erişildi.
- Ankara Önder Mahallesi dönüşümden memnun! (2015). Temmuz 2019'da <https://emlakkulisi.com/ankara-onder-mahallesi-donusumden-memnun/397268> adresinden erişildi.
- Ankara'da Suriyeli Mahallesi kalıcı mı. (2017). Mayıs 2018'de <https://www.amerikaninsesi.com/a/ankara-da-suriyeli-mahallesi-kalici-mi/3662563.html> adresinden erişildi.
- Avrupa Birliği Konseyi. (2014). *Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı*. Belçika: Avrupa Birliği resmi yayınlar ofisi. DOI:10.2811/63344.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Beehive desert houses. (2019). <https://www.canva.com/photos/MABA4NBE4Q-beehive-desert-houses/> adresinden erişildi.
- Bostan, H. (2018). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 38-88.
- Bramley, G. ve Power, S. (2009). Urban form and social sustainability: The role of density and housing type. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36(1), 30-48.
- Carter T.S. ve Osborne, J. (2009). Housing and neighbourhood Challenges of Refugee Resettlement in Declining Inner-City Neighbourhoods: A Winnipeg Case Study. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 7(3), 308-327. DOI:10.1080/15562940903150097.
- Carter, T. ve Poleyvchok, C. (2004). Housing is good social policy. Ottawa: Canadian Policy Research Networks Research Report F50. http://www.urbancenter.utoronto.ca/pdfs/elibrary/CPRN_Housing-Good-Soc-Polic.pdf adresinden erişildi.

- Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. (Çev.S. Rendall). Berkeley: University of California.
- Çelik, C., D. (2009). Değişim sürecinde Türk aile yapısı ve din paradigmatik anlam ve işlev farklılaşması, (ss. 25–35). <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/155404>. Adresinden erişildi.
- Council of Europe (2010). Measurement and indicators of integration. https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/M Measurement_indicators_integration_en.pdf adresinden erişildi.
- Crang, M ve Thrift, N. (2000). Thinking space. M. Crang ve N. Thrift (Eds), *Thinking space* içinde (ss.167-183). New York: Routledge.
- Depeli, G. (2007). Kültürel bellek ilişkisi: göçmenin evi. *Kültür ve İletişim*, 13(2), 9-39.
- Erdem, B. (2017). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sosyal, siyasi ve vatandaşlık hukuku bakımından Türkiye'deki durumları. *Public and Private International Law Bulletin*, 37(2), 332 – 351.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması*. <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/turkiyedekisuriyeliler-syrians-in-turkey-rapor-tr-en-19022015-1.pdf> adresinden erişildi.
- E.U. Commission ve Brussels. (2018). *Second Annual Report on the Facility for Refugees in Turkey*, 2. https://ec.europa.eu/ neighbourhood-enlargement/sites/near/files/14032018_facility_for_refugees_in_turkey_second_annual_report.pdf adresinden erişildi.
- Extra, G., ve Spotti, M. (2009). Language, migration and citizenship A case study on testing regimes in the Netherlands. DOI: 10.1075/dapsac.33.08ext.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). *Resmi Gazete* (Sayı: 29153). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf> adresinden erişildi.
- Godwyn, M. ve Gittel, J.H. (2012). *Sociology of organizations: Structures and Relationships*. LA: SAGE.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı. (2016). *Türkiye göç raporu 2015*. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf adresinden erişildi.
- Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2014). Suriyeli Göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği. *TUCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı 23-24 Ekim 2014* içinde (ss. 309–318). Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Hiebert, D. (2000). Immigration and the changing Canadian city. *The Canadian Geographer*, 44(1), 25–43.
- Hutchinson, M. ve Dorsett, P. (2012). What does the literature say about resilience in refugee people? Implications for practice. *Journal of Social Inclusion*, 3(2), 55–78.
- Is nomadism a transient or permanent phenomenon in the Arab world?. (2010, 18 Nisan). Copts United. <https://www.copts-united.com/article.php?i=417&A=16726> adresinden erişildi.
- İçduygu, A. (2015). *Syrian Refugees in Turkey- The long road ahead*. Washington, DC: Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/research/syrian-refugees-turkey-long-road-ahead> adresinden erişildi.
- İlkay, Y. (2016). *(Re)production and appropriation of open public spaces: representational moments for urban green in Ankara*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ODTÜ.
- Kaya, A. (2008). Fransa-Türkleri: Cumhuriyetçi entegrasyon modelinin eleştirisi. D. Daniş ve V. İrtiş, V. (Der.), *Entegrasyonun ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri* içinde (ss. 157-158). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Kaya, A. (2016). Syrian Refugees and Cultural Intimacy in İstanbul: "I feel safe here! Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. RSCAS 2016/59. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2870516> adresinden erişildi.
- Kaya, A. ve Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kirişçi, K. (2014). Misafirlüğün ötesine geçerken Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" smavı (Çev: S. Karaca). Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Korkmaz, E.E. (2017). How do Syrian refugee workers challenge supply chain management in the Turkish garment industry?. *University of Oxford, International Migration Institute Working Paper Series*, 133, 1-18.
- Köser Akçapar, S. ve Şimsek, D. (2018). The Politics of Syrian refugees in Turkey: a question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187. DOI: <http://dx.doi.org/10.17645/si.v6i1.1323>.
- Kyle, G. T., Mowen, A. J. ve Tarrant, M. (2004). Linking place preferences with place meaning: An examination of the relationship between place motivation and place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 439–454.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of space*. Oxford: Blackwell.
- Lewicka, Å, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology*, 28(3), 209–231.
- Little, W. (2014). *Introduction to sociology, 1st Canadian edition*. <https://opentextbc.ca/introductiontosociology/> adresinden erişildi.
- Pendakur, K. ve Pendakur, R. (1998). The colour of money: earnings differentials among ethnic groups in Canada. *The Canadian Journal of Economics*, 31(3), 518–548.
- Pèrouse, J. F. (2008). Kent sel bellek ve kent müzeleri: İstanbul şehri gözlem ve merkezi deneyimi. O. Silier (Ed.), *Kentler ve kent müzeleri, kent müzeleri uluslararası sempozyumu, 21-22 Nisan 2006* içinde (ss.105-110). Antalya: Tarih Vakfı Müzecilik-Sergicilik Yayınları.
- Sağlam, S. (2017). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 5, 33–44.

- Salama, A. M., Wiedmann, F. ve İbrahim, H. G. (2018). Migrant knowledge workers' perceptions of housing conditions in gulf cities. *Journal of International Migration and Integration*, 19(1), 15-33.
- Savaş, Ö. (2010). The collective Turkish Home in Vienna: aesthetic narratives of migration and belonging. *The Journal of Architecture, Design and Domestic Space*, 7(3), 313-340.
- Scannel, L. ve Gifford, R., (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10.
- Solak, S. G. (2014). *Mekân-kimlik etkileşimi ve kentsel mekândaki tezahürleri*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Doktora tezi, Ankara.
- Solak, S. G. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış. *Journal of Social Studies*, 6(6), 13-15.
- Sonn, C.C. (2002). Immigrant adaptation. A.T. Fisher, C.C. Sonn ve B.J. Bishop (Ed), *Psychological sense of community* içinde (ss. 205-211). Boston: Springer.
- Suggestions for designing and building Muslim Houses. (2014). <https://www.islamicity.org/8005/suggestions-for-designing-and-building-muslim-houses/> adresinden erişildi.
- Suriyeliler, harabe evleri terk etmek istemiyorlar. (2013). http://www.musovasi.com/haber/suriyeliler_harabe_evleri_terk_etmek_istemiyorlar-13293.html adresinden erişildi.
- Syria. (t.y.). Countries and their cultures. <https://www.everyculture.com/Sa-Th/Syria.html> adresinden erişildi.
- Syria desert Badiyat al Sham farm sheep culture Bedouin. (2011, 11 Mart). Image ID: C2M31F, <https://www.alamy.com/stock-photo-syria-desert-badiyat-al-sham-farm-sheep-culture-bedouin-bedouins-villages-36091483.html> adresinden erişildi.
- Syria fighting deeply scars Aleppo neighborhoods. (2012). <https://www.yahoo.com/news/syria-fighting-deeply-scars-aleppo-neighborhoods-213139540.html> adresinden erişildi.
- Sözer, Ş. (2002). *Non-places as the new phenomena of contemporary architectural environments*. Master Thesis, Graduate School of Natural and Applied Sciences, METU, Ankara.
- Tarlabasındaki kamulaştırmalara Danıştay'dan iptal kararı. (2014). <https://t24.com.tr/haber/tarlabasindaki-kamulastirmalara-danistaydan-iptal-karari,264849> adresinden erişildi.
- TDK. (2019). Bellek. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Temel, D. G. (2018). Mekânsal bellek aktarımında göçmen mahalleleri örneği: Önder Mahallesi. B.C. Arabacıoğlu ve P. Arabacıoğlu (Ed), *Tasarım ve bellek temalı ulusal tasarım sempozyumu 2018 bildiri kitabı* içinde (ss. 46-56). Trabzon: UTG.
- The Free Shop. (2013). <https://trustsa.weebly.com/whats-news/the-free-shop> adresinden erişildi.
- Traditional beehive mud brick desert houses. (2019). <https://www.canva.com/photos/MADDuNh4t0k-traditional-beehive-mud-brick-desert-houses/> adresinden erişildi.
- Traditional Syrian Architecture. (2004). *Corpus Levant*. http://www.rehabimed.net/Publicacions/Corpus/Manual%20para%20el%20mantenimiento%20y%20rehabilitacion%20de%20la%20arquitectura%20tradicional%20del%20Libano/pdf/livret/ats_eng.pdf adresinden erişildi.
- Tümtaş, M.S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- UNHCR. (2016). 'Refugees' and 'Migrants' Frequently Asked Questions. *Refworld*. <https://www.refworld.org/docid/56e81c0d4.html> adresinden erişildi.
- Utku Eroğlu, D., Unutulmaz, O. ve Sirkeci, İ. (2017). *Turkey's Syrian: today and tomorrow*. London: Transnational Press.
- Ünlü, T. S., (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği. *Planning*, 27(1), 75-93. DOI: 10.14744/planlama.2017.06078.
- Vardar, N. (2015). Mülteci, göçmen, sığınmacı arasındaki farklar? BIANET. <https://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar> adresinden erişildi.
- Weidemann, J. R. ve Anderson, S. (1985). A Conceptual framework for residential satisfaction. I. Altman, C.M. Werner (Ed), *Home environments* içinde (ss. 153-182). Boston: Springer.
- Yeşil, S. (2009). Kültürel farklılıkların yönetimi ve alternatif bir strateji: kültürel zeka. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 100-131. DOI: <https://doi.org/10.18493/kmusekad.32724>.
- YUKK. (2013, 11 Nisan). 04/01/2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 91 madde. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> adresinden erişildi.

